

UDK: 332.021.8(497.5)"1945/1948"
322(497.5)"1945/1948"
332.26:281.961>(497.5)"1945/1948"
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 11. 2. 2011.
Prihvaćeno: 27. 7. 2011.

Agrarna reforma i oduzimanje imovine Srpskoj pravoslavnoj crkvi na području Pakračke eparhije 1945.–1948. godine

TOMISLAV CAR

Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Republika Hrvatska

Autor na temelju izvornog arhivskog gradiva prikazuje i analizira oduzimanje imovine Srpskoj pravoslavnoj crkvi na području Pakračke eparhije u razdoblju od 1945. do 1948., kao i stavove svećenstva o toj problematici. Podatke o oduzimanju zemljišnih posjeda temeljem Zakona o agrarnoj reformi prikazao je za svaku pojedinu parohiju, crkvenu općinu i manastir. Svi su podaci prikazani i u tablicama, čime je omogućen sintetizirani pregled oduzete zemlje za svaku pojedinu organizacijsku jedinicu Srpske pravoslavne crkve. Uz to navodi i podatke o nezakonito oduzetoj imovini te načine na koji su se ti problemi rješavali.

Ključne riječi: Srpska pravoslavna crkva, Pakračka eparhija, Srpska pravoslavna crkvena općina, parohija, agrarna reforma, komunistička vlast, Komisija za odnose s vjerskim zajednicama pri Predsjedništvu Vlade Narodne Republike Hrvatske, Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva NRH.

Uvod

Nakon završetka Drugoga svjetskog rata i uspostave uprave nad cijelom zemljom, jedan od glavnih zadataka komunističke vlasti bilo je rušenje ostataka starog društveno-političkog poretka. Rješavanje vlasničkih odnosa bio je značajan segment u ostvarivanju tih ciljeva pa je već u svibnju 1945. donesen Zakon o oduzimanju ratne dobiti stečene za vrijeme neprijateljske okupacije, u lipnju Zakon o konfiskaciji i izvršenju konfiskacije, u srpnju Zakon o suzbijanju nedopuštene trgovine, nedopuštene špekulacije i privredne sabotaze, a u kolovozu Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji. Svi navedeni zakoni bili su među prvim donesenim zakonima uopće, i to prije izbora za Ustavotvornu skupštinu. Na taj se način htjelo iskoristiti pozitivan zamah nastao nakon rata, zadovoljiti seljačko stanovništvo i pripadnike partizanskog pokreta, ali i dodatno učvrstiti vlast.

Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji za područje Federalne Hrvatske izglasan je 24. studenoga 1945. godine. Uz veleposjednike, pripadnike njemač-

ke manjine i ostale strane državljane, kao i osobe koje su osuđene kao narodni neprijatelji, tim su zakonom bile obuhvaćene i vjerske zajednice, jedine institucionalizirane organizacije izvan izravne političke kontrole vlasti, posebice one veće poput katoličke i pravoslavne. Naime, sa svojim jakim materijalnim bazama, kanonima i normama, organizacijom, bogoslovijama te ostalim obrazovnim ustanovama predstavljale su veliki politički problem za novu vlast. U takvom okruženju Srpska pravoslavna crkva (SPC) na području Federalne Hrvatske, koja je već započela svoju organizacijsku konsolidaciju, dočekala je agrarnu reformu prilično nespremno. Među teže stradalim eparhijama nakon Drugoga svjetskog rata u Hrvatskoj bila je Pakračka eparhija čiji su manastiri, crkvene općine i parohije uvelike ovisili o posjedima koji su postali objekti agrarne reforme. U provođenju zakona dolazilo je do pritužbi od strane svećenstva zbog različitih neslaganja u njegovu tumačenju, ali i zbog toga što je u pojedinim slučajevima, gdje svećenici nisu bili prisutni, oduzeto više zemlje nego što je bilo propisano zakonom ili je ostavljena zemlja slabije kvalitete.

Dodatan problem bilo je zauzimanje napuštenih posjeda SPC-a, od kojih neki nisu bili obuhvaćeni agrarnom reformom, a u narednim godinama to je bio i jedan od razloga neslaganja s vlašću. Posredničku ulogu u rješavanju tih nesuglasica imala je Komisija za vjerske poslove pri Predsjedništvu Vlade Narodne Republike Hrvatske, u kojoj je referent za odnose s SPC-om bio Ilija Ćuk, inače i sam aktivni pravoslavni svećenik i pripadnik partizanskog pokreta.

U ovom ću se radu baviti stavovima svećenstva Pakračke eparhije prema agrarnoj reformi, problemima koji su se pojavljivali u primjeni zakona, prikazat ću ukupnu količinu oduzete imovine te načine na koji su se rješavali povratni zaposjednutih posjeda napuštenih tijekom Drugoga svjetskog rata.

Pripreme i donošenje Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji 1945. godine

Prve naznake odnosa Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) prema posjedima i imovini vjerskih zajednica uopće možemo pronaći u njezinu programu iz 1919. godine te na Vukovarskom kongresu održanom 1920. godine, na kojem je, uz razdvajanje Crkve od države, predviđena i agrarna reforma crkvenih posjeda.¹ Provođenje agrarne reforme komunisti su nagovijestili već tijekom Drugoga svjetskog rata kada su na područjima pod svojom kontrolom oduzimali zemlju osobama koje su proglašene narodnim neprijateljima i onima koji su je iz raznih razloga napustili te je davali na korištenje pojedincima koji je nisu imali i koji su je htjeli obrađivati.² Sve ove mjere imale su privremeni

¹ Edip HASAGIĆ, *Komunistička partija Jugoslavije: izabrani dokumenti 1919-1941*, Zagreb 1959.

² *Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske, Zbornik dokumenta 1943.*, gl. red. Hodimir Sirotković, Zagreb 1964., 325.

karakter, ali su dale naslutiti u kojem će smjeru i kojom brzinom biti doneseni zakonski okviri za ovakvu reformu.³

Nakon uspostave vlasti u svibnju 1945. godine, započele su intenzivnije pripreme za donošenje zakona o agrarnoj reformi. Iako je vlast bila svjesna da će agrarna reforma dovesti do sukoba s vjerskim zajednicama, bila ju je odlučna provesti i prije izbora za Ustavotvornu skupštinu. Uz parolu "Zemlja seljacima" smatralo se da će upravo oni, posebice oni najsiromašniji, tražiti zemlju bez obzira na to kome ona uistinu pripada.⁴ Prilikom izrade zakona odlučeno je da će se njegovo provođenje prepustiti federalnim jedinicama, jer bi državi bilo lakše ako one preuzmu sukobe oko provođenja agrarne reforme, a i na taj bi način vjerske zajednice teže mogle iskoristivati svoj položaj te bi se djelomice neutralizirao i međunarodni pritisak.⁵

U pripremanju javnosti za agrarnu reformu, kao i u stvaranju pozitivnog ozračja, sudjelovali su i državni mediji.⁶ Tako je zagrebački *Vjesnik* donio dva članka pod naslovima "Narod kotara Jastrebarskog traži provedbu agrarne reforme" i "Sva veleposjednička imanja su prilično zapuštena", kojima se tražilo da se agrarna reforma provede što prije, čime se željelo pridobiti seljačko stanovništvo.⁷ U razdoblju prije donošenja zakona za područje Federalne Hrvatske u proklamiranje Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji aktivno se uključio i tjednik *Srpska riječ* koji je donio veliki članak pod nazivom "Nekoliko riječi o agrarnoj reformi".⁸ Kao i većina ostalih članaka, i ovaj je namijenjen dodatnoj motivaciji seljačkog stanovništva, pa se navodi:

Seljak živi od zemlje, zato je prirodna njegova vječita težnja da je ima, jer mu je to uvijek bila garancija za opstanak. Prigrabljivače zemlje od strane kraljeva, vlastele, vjerskih ustanova, pa industrijalaca, bankara i trgovaca, onemogućavala je tu njegovu težnju i pretvarala ga u roba ugrožavajući mu opstanak. Zato seljaštvo stoljećima vodi borbu protiv otimača zemlje.⁹

U nastavku članka piše se o pobjedi seljaka u Sovjetskome Savezu, kao i o dvadesetpetogodišnjoj borbi jugoslavenskih komunista za bolje životne uvjete seljaka koja doživljava vrhunac upravo ovim zakonom, a završava ustaljenom

³ Miroslav AKMADŽA, "Provedba agrarne reforme na crkvenim posjedima u Požeškom dekanatu", *Zlatna dolina*, Vol. 7, 2001., br. 1, 56.

⁴ Marijan MATICKA, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948*, Zagreb 1990., 44.

⁵ Branko PETRANOVIĆ, *Političke i pravne prilike za vreme Privremene vlade DFJ*, Beograd 1964., 59.

⁶ M. MATICKA, "Promjene vlasničkih odnosa u Jugoslaviji (1945.-1948.) na stranicama hrvatskih novina", *Časopis za suvremenu povijest*, br. 3, 1992., 166.-168.

⁷ M. AKMADŽA, "Odnos Katoličke crkve u Hrvatskoj prema agrarnoj reformi", *Historijski zbornik*, god. III., 2000., 172.-173. (prema *Vjesnik*, br. 77, Zagreb, 19. VII. 1945., 2. i *Vjesnik*, br. 89, Zagreb, 3. VIII. 1945., 2.).

⁸ *Srpska riječ*, br. 71, 18. X. 1945., 4.

⁹ *Isto*.

parolom vezanom za agrarnu reformu: "... zemlja pripada onima koji je obrađuju".¹⁰

Stvaraju se i konkretne organizacijske pretpostavke za provedbu agrarne reforme, poput Popisne komisije u Ministarstvu poljoprivrede i šumarstva Federalne Hrvatske, koja je trebala popisati sve napuštene posjede, veleposjede, crkvene imanja, njemačke posjede i seljačke posjede iznad 17 hektara (ha).¹¹

Istodobno u Pakračkoj eparhiji SPC nastoji pokazati svoju snagu velikom narodnom proslavom Vidovdana 28. lipnja 1945. godine, kao i početak organizacijske konsolidacije narušene tijekom Drugoga svjetskog rata. Tako zagrebački *Vjesnik* donosi veliki članak pod naslovom "Na velikom Vidovdanskom zboru u Pakracu", na kojem je, prema tom dnevniku, bilo 4 000 okupljenih osoba iz Pakraca i okolice. Nakon svečane liturgije koju je predvodio, pakrački paroh Boško Bosanac podijelio je parastos svim borcima i žrtvama rata te je veličao pobjedu partizanske vojske nazvavši ih spasiocima srpstva i slavenstva.¹² Na skupu su sudjelovali i ministri pravosuđa Dušan Brkić i ministar građevine Stanko Čanica-Opačić koji je u svom govoru, uz veličanje partizanske borbe, izjavio:

Mi ćemo se boriti da Srbi dobiju, a oni već dobivaju, punu zadovoljštinu za svoje muke i napore.¹³

Organizacijska konsolidacija nastavljena je postupnim povratkom svećenstva te imenovanjem episkopa Arsenija Bradarevića administratorom Pakračke eparhije.¹⁴ O postavljanju i dolasku episkopa *Vjesnik* donosi članak pod nazivom "Novi episkop Srpske pravoslavne crkve stigao u Zagreb" u kojemu, između ostaloga, stoji:

Novoimenovani administrator svih eparhija na području Federalne Države Hrvatske, episkop moravički Arsenije stigao je ovih dana u svoje sjedište Zagreb. Narušeno jedinstvo srpske pravoslavne crkve prekidom svakih veza tokom ovog rata i okupacije zemlje, kao i uspostavom otpadničke Germogenove tzv. Hrvatske pravoslavne crkve, time je ponovo uspostavljeno.¹⁵

U razdoblju prije donošenja Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji nije bilo službene reakcije od strane visokog srpskog svećenstva na području Hrvatske. Međutim, nakon što je postalo izvjesno da će taj zakon biti donesen te

¹⁰ Isto (parola "Zemlja pripada onima koji je obrađuju" bit će unesena u čl. 1. Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji).

¹¹ M. MATICKA, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948*, Zagreb 1990., 30.

¹² *Vjesnik*, br. 61, Zagreb, 30. VI. 1945., 3.

¹³ Isto.

¹⁴ Sinod Srpske pravoslavne crkve imenovao je 6. VI. 1945. patrijarhova vikara, episkopa moravičkog Arsenija Bradarevića administratorom pakračke, zagrebačke, dalmatinske i gornjokarlovačke eparhije. U Zagreb je stigao 10. VII. 1945., gdje je naišao na dobar prijam kod vlasti (vidi Radmila RADIĆ, *Verom protiv vere: Država i verske zajednice u Srbiji 1945-1953.*, Beograd 1995., 138.).

¹⁵ *Vjesnik*, br. 73, Zagreb, 14. VII. 1945., 3.

nakon što su se upoznali i s njegovim nacrtom, došlo je do reakcije predstavnika SPC-a.¹⁶ Tako je 5. kolovoza 1945. godine Sv. arhijerejski sinod SPC-a uputio predstavku u kojoj je prijedlog zakona ocijenjen “nepravедnim i nehumanim”, odnosno “antisocijalnim”, uz tvrdnju da vrijeđa socijalnu pravdu.¹⁷ Jednako tako zamjera se i to što je zakon izrađen na brzinu, bez prethodnih priprema. Predstavka je završila oštrim aluzijama o primjeni “grube sile” i pitanjem “nije li to tendencija da se uništi crkva”.¹⁸ U drugoj predstavi, upućenoj 14. kolovoza 1945. godine, članovi Sv. arhijerejskog sinoda traže da se oduzeta zemlja razdijeli vjernicima one crkve kojoj zemlja pripada, potom da se ne dira u posjede za koje je vezana neka zadužbina, kao i da se poštede manastiri historijske vrijednosti, da se izuzmu sesije u Vojvodini te da se patrijarhu SPC-a ostavi jedno veće dobro koje bi mu služilo za reprezentaciju Crkve.¹⁹ Osim davanja većeg maksimuma vjerskim ustanovama većeg značaja ili veće historijske vrijednosti te dodjele zemlje vjernicima one crkve kojoj je zemlja pripadala, nijedan drugi zahtjev nije se ozbiljno razmatrao.²⁰

Tijekom rasprava zakonu se protivio predstavnik oporbe u saveznoj vladi Milan Grol, jer je smatrao da je agrarna reforma vrlo važno i osjetljivo pitanje koje ne bi trebalo rješavati “na prepad”, te dr. Hinko Krizman koji je upozoravao na teškoće i veličinu posla.²¹ Unatoč tome 23. kolovoza 1945. godine Privremena narodna skupština Demokratske Federativne Jugoslavije jednoglasno je izglasala Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji.²² Njegova temeljna načela bila su da zemlja pripada onima koji je obrađuju, da dodijeljeno zemljište prelazi u privatno vlasništvo osoba koje je obrađuju te da pritom nisu predviđene naknade za oduzetu zemlju.²³ U dijelu koji se ticao vjerskih zajednica predviđeno je oduzimanje posjeda većih od 10 hektara, a u iznimnim slučajevima, odnosno za vjerske ustanove većeg značaja ili veće historijske vrijednosti, može im se ostaviti maksimum do 30 ha obradive površine.²⁴ Usporedbe radi, zemljišni maksimum za seljačke (zemljoradničke) posjede i veleposjede mogao je biti do 25 ha, a u planinskim krajevima i do 30 ha.²⁵ Federalne jedinice trebale su donijeti zakone za svoja područja u skladu sa saveznom zakonom,

¹⁶ Sv. arhijerejski sinod uputio je 28. VI. 1945. godine predstavku Verskoj komisiji u kojoj su tražili nacrt zakona. Na ovaj zahtjev nisu dobili nikakav odgovor (R. RADIĆ, *n. dj.*, 148.).

¹⁷ B. PETRANOVIĆ, *n. dj.*, 60.

¹⁸ *Isto.*

¹⁹ R. RADIĆ, *n. dj.*, 148.-149.

²⁰ Nevezano uz SPC zakonu se protivila i Katolička crkva na čelu s nadbiskupom Stepincem, koji je 10. VII. 1945. poslao predstavku predsjedniku Vlade Federalne Hrvatske Vladimiru Bakariću u kojoj piše o pogibelji koja bi mogla zaprijetiti Katoličkoj crkvi provedbom ovako radikalne agrarne reforme, ali i upozorava da *konačno rješenje pitanja spada jedino na Svetu Stolicu*. (M. AKMADŽA, “Odnos Katoličke crkve u Hrvatskoj prema agrarnoj reformi”, 172.-173.).

²¹ *Vjesnik*, br. 98, Zagreb, 13. VIII. 1945., 2. (transkript sa Zakonodavnog odbora Privremene Narodne Skupštine).

²² M. MATIČKA, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948*, Zagreb 1990., 44.

²³ *Isto.*

²⁴ *Službeni list DFJ*, br. 64, Beograd, 28. VIII. 1945., 621.-624.

²⁵ *Isto.*

baš kao što je i provođenje agrarne reforme prepušteno zemaljskim ministarstvima poljoprivrede.²⁶

Prije donošenja Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji za područje Hrvatske, temeljem odluke Narodne vlade Hrvatske (NVH) rasformirano je dotadašnje Ravnateljstvo za agrarnu reformu i kolonizaciju pri predsjedništvu NVH te je prešlo u Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva NVH.²⁷ Temeljem te odluke 12. rujna 1945. godine osnovan je Odjel za agrarnu reformu i kolonizaciju pri Ministarstvu poljoprivrede i šumarstva NVH. Sastojao se od pet odsjeka: Agrarno-pravnog odsjeka, Odsjeka za zemljišni fond agrarne reforme i kolonizacije, Odsjeka za kolonizaciju, Odsjeka za zajednička zadružna dobra i pomoć kolonistima te Financijskog odsjeka.²⁸ Agrarno-pravni odsjek bio je zadužen za poslove agrarne reforme koja se provodila na crkvenim posjedima, odnosno za izradu prijedloga zemaljskih zakona, kao i za razne uredbe i naredbe. Isto tako bio je zadužen za donošenje pravnih rješenja, davanje uputa, kontroliranje rada područnih organa ureda i njihovih izvjestitelja, kao i za obavljanje gruntovno-pravnih poslova i za rješavanje pitanja uzurpacije zemljišta i nepriznatih dioba.²⁹ Važnost ovog odsjeka najbolje pokazuje to što mu je na čelu bio Ante Mihalić, ujedno i načelnik Odjela, dok su drugi odsjeci imali zasebne čelnike.³⁰

Nadalje, u rasprave o zakonu uključila se i Komisija za odnose s vjerskim zajednicama pri Predsjedništvu NVH.³¹ Ona je po Uredbi o djelokrugu i nadležnosti imala pravo stavljati primjedbe i napomene svim zakonskim nacrtima koje se tiču vjerskih zajednica, a samim time i u pitanjima crkvene imovine, ali bez rezultata.³²

Dana 2. listopada 1945. godine Odjel za agrarnu reformu i kolonizaciju izradio je Nacrt zakona te ga proslijedio Predsjedništvu NVH.³³ Konačna inačica zakona izrađena je 31. listopada, nakon čega je Predsjedništvo NVH prosljeđuje u Narodni sabor Hrvatske koji 24. studenoga 1945. godine donosi

²⁶ M. MATICKA, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948*, Zagreb 1990., 52.

²⁷ Hrvatski državni arhiv, Zagreb (dalje: HDA), f. 289, Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva NRH (dalje: MPiŠ NRH), Rješenje o osnivanju Odjela za agrarnu reformu i kolonizaciju 11240-1945, temeljem sjednice Narodne vlade Hrvatske od 30. VIII. 1945., kut. 363.

²⁸ *Isto*.

²⁹ *Isto*.

³⁰ HDA, f. 289, MPiŠ NRH, Personalni podaci Odjela za agrarnu reformu i kolonizaciju, kut. 3.

³¹ Komisija za odnose sa vjerskim zajednicama nastojala je pod pritiskom katoličkih crkvenih krugova ishoditi nešto povoljniji položaj za vjerske zajednice. Poslala je dva pisma Predsjedništvu Vlade NRH, u kojima se njihovi prijedlozi podudaraju s prijedlozima koji su dolazili iz crkvenih krugova (vidi M. AKMADŽA, "Odnos Katoličke crkve prema agrarnoj reformi iz 1945.", 175.).

³² HDA, f. 816, Svetozar Rittig, kut. 1.

³³ HDA, f. 279, Predsjedništvo Vlade NRH (1945-1953) (dalje: PV NRH), 687-VII-5367/45, 2. X. 1945. i sjednica Predsjedništva NVH od 15. X. 1945. (tč. 1. Projekt zakona o agrarnoj reformi), kut. 207.

Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji za područje Federalne Hrvatske.³⁴ Na posjede vjerskih zajednica odnosili su se sljedeći članci:

Članak 1.

U cilju dodjeljivanja zemlje seljacima (zemljoradnicima) koji nemaju zemlje ili je nemaju dovoljno, izvršit će se na čitavom području Federalne Hrvatske agrarna reforma i kolonizacija ostvarujući načelo: Zemlja pripada onima koji je obrađuju.

Članak 3.

Da bi se stvorio zemljišni fond potreban za provođenje agrarne reforme i kolonizacije, oduzet će se od sadašnjih vlasnika i prijeći u ruke države:

a)...

b)...

c) zemljišni posjedi crkava, samostana i svih vrsta zaklada, svjetovnih i vjerskih.³⁵

Zakon je predvidio da, uz posjede koji su se oduzimali, u zemljišni fond ulaze i zgrade i postrojenja, kao i cjelokupan poljoprivredni inventar. Tako je u člancima 6. i 7. navedeno:

Članak 6.

Posjedi koji se oduzimaju prema propisu čl. 3 sl. a), b), c) i f), kao i posjedi iz čl. 4 sl. a), b) i d), prelaze u ruke države, odnosno ulaze u zemljišni fond sa svim zgradama i postrojenjima i s cjelokupnim živim i mrtvim poljoprivrednim inventarom.

Članak 7.

Traktori, strojevi i krupne poljoprivredne sprave s posjeda navedenih u čl. 3 sl. a), b), c) i f) i u čl. 4 sl. a), b) i d) ulaze ukoliko takvo zemljište nije određeno za veliko državno poljoprivredno dobro, u inventar državnih poljoprivrednih strojarstvenih stanica.³⁶

Ukupna površina crkvenih posjeda utvrđena je sa stanjem na dan 28. kolovoza 1945. godine, a sve promjene nastale nakon tog datuma nisu vrijedile. Ova je odluka regulirana u člancima 14. i 15. te u člancima 24. i 27., koji se bave utvrđivanjem objekata agrarne reforme:

³⁴ HDA, f. 279, PV NRH, 19 514-16 762/45, 31. X. 1945., kut. 209 i *Narodne novine* (dalje: NN), br. 80, Zagreb, 28. XI. 1945., 1.-3.

³⁵ NN, br. 80, Zagreb, 28. XI. 1945., 1.

³⁶ *Isto*.

Članak 14.

Jednim posjedom u smislu propisa ovog Zakona smatraju se svi samovlasnički posjedi jednog vlasnika kao i njegovi suvlasnički dijelovi na drugim posjedima.

Jednim posjedom smatraju se i svi posjedi bračnih drugova, ako na dan 28. kolovoza 1945. nisu bili zakonito razvedeni.

Posjed suvlasnika, bez obzira na rodbinsku vezu, smatra se jednim posjedom, ako suvlasnici vode zajedničko kućanstvo.

Članak 15.

Za rješenje pitanja da li neki posjed spada pod propise ovog Zakona, odlučno je stanje posjeda na dan 28. kolovoza 1945. Promjene nastale iza tog dana ne uzimaju se u obzir. Ako se posjed tog dana nalazio u komasaciji, mjerodavno je novo stanje posjeda, ukoliko je komasaciona presuda od tog dana postala pravomoćna.

Ne smatraju se sastavnim dijelom posjeda uknjiženog vlasnika ona zemljišta koja se po postojećim propisima imaju smatrati vlasništvom drugih osoba.³⁷

Za razliku od saveznog, zakon donesen za područje Federalne Hrvatske detaljnije je razradio odredbe o zemljišnom maksimumu (iako se maksimum od 10 odnosno 30 ha nije promijenio), što je vidljivo u člancima 18., 19. i 20., od kojih se upravo čl. 19. i 20. tiču crkvenog maksimuma.

Članak 19.

Od postojećih bogomolja, samostana (manastira) i vjerskih ustanova oduzet će se samo višak preko 10 ha ukupne površine oranica, vrtova, vinograda, voćnjaka, pašnjaka i šuma.

Vjerskim ustanovama (crkvama, samostanima, odnosno manastirima, crkvenim vlastima) većeg značaja ili veće historijske vrijednosti ostavit će se od sadašnjeg njihova posjeda do 52 j 211 čhv. (30 ha) šume. Koje se vjerske ustanove smatraju ustanovama većeg značaja ili veće historijske vrijednosti, odlučuje o svakom pojedinom slučaju Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva u suglasnosti s Predsjedništvom Narodne vlade Hrvatske.

Članak 20.

Uz zemljište iz čl. 19. ostavlja se prema prilikama i odgovarajući dio zgrada, postrojenja, živog i mrtvog inventara i prihoda.³⁸

Za oduzete odnosno ekspropirane crkvene posjede nije predviđena nikakva odšteta:

³⁷ *Isto.*

³⁸ *Isto*, 2.

Članak 21.

Uz zemlju i ostalo što se ekspropirira prema propisu čl. 3. sl. a), b), c) i f) i čl. 6. ne pripada vlasnicima nikakva odšteta.³⁹

U ostalim člancima regulirani su načini utvrđivanja objekata i subjekata agrarne reforme, kao i procesi na osnovi kojih će odluke kotarskih i okružnih komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju postati pravovaljane. Do završetka agrarne reforme Zakon se dva puta mijenjao, prvi put zbog usklađivanja sa saveznom zakonom nakon donošenja Ustava Federativne Narodne Republike Jugoslavije,⁴⁰ a drugi put zbog usklađivanja s člankom 131. Ustava NR Hrvatske.⁴¹ Obje promjene nisu utjecale na provođenje agrarne reforme.

Provedba agrarne reforme na području Pakračke eparhije

Za provedbu agrarne reforme crkvenih posjeda u Pakračkoj eparhiji nadležne su bile okružne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju u Daruvaru, Osijeku i u Slavanskom Brodu, u kojima su glavnu riječ vodili agrarni izvjestitelji koje je imenovalo Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva, a donosile su prvostupajnske odluke o crkvenom maksimumu i ekspropiriranim posjedima.⁴² Predsjednik Okružne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju u Daruvaru najprije je bio Stevo Šimić, potom Svetozar Marić i naposljetku Nikola Došen, u Osijeku Josip Brkić, a u Slavanskom Brodu Josip Salopek. Žalbe na prvostupajnske odluke upućivale su se Ministarstvu poljoprivrede i šumarstva Narodne Republike Hrvatske (NRH), odnosno Odjelu za agrarnu reformu i kolonizaciju čiji je Agrarno-pravni odsjek izrađivao drugostupajnske odluke.⁴³

Kod provođenja agrarne reforme dolazilo je do nekoliko problema, a jedan od većih nastao je prilikom različitog tumačenja zakona. Naime, SPC je nastojao što veći broj posjeda prikazati samostalnim. Tako je manastirskim crkvama u Orahovici, Slatinskom Drenovcu i Obradovcima podnošenjem predstavke pokušao osigurati status samostalnih pravnih jedinki, čime bi stekle pravo na crkveni maksimum od 10 ha zemlje. Međutim, budući da je zemlja bila upisana u vlasništvo manastira Sv. Nikole u Orahovici, predstavka nije prihvaćena.⁴⁴

Isto tako, želeći iskoristiti naslijeđe Drugoga svjetskog rata i nepovoljnu materijalnu situaciju SPC-a, 4. veljače 1946. godine episkop Arsenije Bradare-

³⁹ Isto.

⁴⁰ NN, br. 59, Zagreb, 25. IV. 1946., 2.-3.

⁴¹ NN, br. 111, Zagreb, 17. XII. 1947., 511.-518.

⁴² M. MATICKA, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948*, Zagreb 1990., 56-58.

⁴³ HDA, f. 289, MPiŠ NRH, Odluka o reorganizaciji Odjela za agrarnu reformu i kolonizaciju 06327-VII-73635-1946, Zagreb, 30. XI. 1946., kut. 1.

⁴⁴ HDA, f. 1167, Komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju NRH (dalje: KARK NRH), 73417-VII-64093, 29. X. 1946., kut. 68.

vić uputio je Ministarstvu poljoprivrede i šumarstva NVH predstavku kojom je tražio da se manastiri i episkopalna dobra smatraju ustanovama veće historijske vrijednosti, u kojoj, između ostaloga, piše:

Opće je poznato da su u tom velikom ratu najviše stradale baš pravoslavne crkve i manastiri, pa su stoga prihodi s njihovih imanja potrebni u prvom redu za popravak i izgradnju tih porušenih crkava, parohijskih domova i manastira.⁴⁵

Upravo će pozivanje na teška stradanja u Drugome svjetskom ratu biti glavna vodilja pravoslavnom svećenstvu u brojnim predstavkama i žalbenim procesima.

Problem je predstavljao i nedostatak svećenstva.⁴⁶ Nepopunjenost pojedinih parohija i srpskih pravoslavnih crkvenih općina rezultirala je činjenicom da se prilikom rasprava o utvrđivanju agrarnih objekata u crkveni maksimum dodjeljivala zemlja lošije kvalitete. Jednako tako često se u crkveni maksimum ubrajala neplodna zemlja, iako prema Zakonu o agrarnoj reformi i kolonizaciji nije ni trebala biti predmet agrarne reforme, nego se izdvajala kao posebna cjelina koja se ostavlja trenutačnom vlasniku i nije ulazila u zemljišni maksimum niti u zemljište koje se ekspropirira. Neplodna je zemlja u crkveni maksimum bila ubrojena u rješenjima Okružnih komisija za posjede u vlasništvu Pakračke eparhije, manastira Sv. Nikole u Orahovici, Srpske pravoslavne općine Čečavac te parohija Gradište, Nova Gradiška, Kapelna, Kućanci i Suha Mlaka⁴⁷. Drugostupanjskim odlukama neplodna zemlja bila je izuzeta iz crkvenog maksimuma, osim u slučajevima kada predstavnici SPC-a nisu sudjelovali u raspravama o utvrđivanju objekata agrarne reforme te kada nisu podnijete žalbe, što je bio slučaj s parohijama u Kapelni, Kućancima i Suhoj Mlaci.

Rasprave o utvrđivanju objekata agrarne reforme organizirale su Okružne komisije koje su vodile računa da budu dobro posjećene.⁴⁸ Za posjede SPC-a rasprave su započele 27. siječnja 1946. godine, a tijekom veljače i ožujka provedene su na području cijele eparhije. Agrarnom reformom obuhvaćeni su:

⁴⁵ HDA, f. 310, Komisija za odnose sa vjerskim zajednicama (dalje: KOVZ), 193-1946., 6. II. 1946., kut. 126.

⁴⁶ Pred početak Drugoga svjetskog rata na području Pakračke eparhije bilo je 79 parohija, od čega 8 nepopunjenih, s ukupno 76 svećenika. Tijekom 1946. godine bile su popunjene 44 parohije. Od strane ustaških postrojbi ubijeno je 7 svećenika, 2 su osuđena od strane komunističkih vlasti, 1 je umro u Srbiji, 1 je pobjegao u emigraciju, 1 je poginuo u ratu na strani partizanskog pokreta, 4 su novopostavljena svećenika, a 17 ih se nalazilo u Srbiji (prema HDA, f. 310, KOVZ, "Izvešće o stanju u Pakračkoj eparhiji", kut. 128).

⁴⁷ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju u Daruvaru 341/46, 20. II. 1946., kut. 56; Odluke Okružne kom... u Osijeku 401/46, 6. III. 1946.... 402/46, 19. III. 1946., kut. 49; Odluke Okružne kom... u Osijeku 360/46, 3. III. 1946.... 359/46, 3. III. 1946., kut. 21; Odluka Okružne kom... u Osijeku, 401/46, 6. III. 1946., kut. 49; Odluke Okružne kom... u Slavenskom Brodu 923/46, 27. III. 1946.... 925/46, 27. III. 1946.... 612/46, 16. III. 1946., kut. 68.

⁴⁸ M. MATICKA, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948*, Zagreb 1990., 87.

1. Posjedi Pakračke eparhije;
2. Posjedi u vlasništvu parohija i crkvenih općina Brestovac, Bolomača, Čečavac, Daruvar, Dobrović, Doljani, Donji Meljani, Gornja Bukovica, Gačište, Gradište, Kapelna, Klisa, Kućanci, Kusunje, Lisičine, Medinci, Mikleuš, Nova Gradiška, Oljasi, Podravska Slatina, Smude, Slobošćina, Suha Mlaka, Toranj, Treštanovci, Uljanik, Veliki Bastaji, Vetovo, Voćin i Vrhovci Grad;
3. Manastirski posjedi Sv. Nikole u Orahovici i Sv. Vavedenskog u Pakri.

U preostalim crkvenim općinama i parohijama Pakračke eparhije nisu se vodile rasprave o objektima agrarne reforme, a samim time ni agrarna reforma, budući da su imale manje od 10 ha zemlje. Iznimka su bili posjedi u vlasništvu Srpske pravoslavne općine Lonđica i parohije Turčević Polje, za koje je tek naknadno utvrđeno da ni oni ne prelaze 10 ha, pa se ni na tim posjedima nije provodila agrarna reforma.⁴⁹

1) Agrarna reforma eparhijskih posjeda

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme za posjede Pakračke eparhije održana je 6. veljače 1946. godine. Na njoj su sudjelovali članovi mjesnog odbora, agrarni interesenti iz Pakraca te predstavnici eparhije, a utvrđeno je da su posjedi 28. kolovoza 1945. godine iznosili 61 jutro (j.) i 1547 četvornih hvati (čhv.).⁵⁰ Potom je Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Daruvaru donijela odluku kojom je na osnovi maksimuma eparhiji ostavljeno 16 j. i 1432 čhv., a za potrebe agrarne reforme ekspropirano je 45 j. i 1115 čhv. zemlje.⁵¹ Na tu je odluku 25. veljače episkop Arsenije Bradarević uložio žalbu tražeći da se Pakračkoj eparhiji prizna status vjerske ustanove većeg značaja i veće historijske vrijednosti, što je svojom odlukom od 6. srpnja 1946. godine prihvatilo Predsjedništvo NRH.⁵² I Upravni odbor Pakračke eparhije uložio je žalbu na odluku kojom su se Bogoslovni fond i Preparandijski fond smatrali posjedom eparhije, a ne kao zasebne ustanove, kao i na odluku po kojoj je i neplodno zemljište uključeno u crkveni maksimum.⁵³

⁴⁹ HDA, f. 1167, KARK NRH, Registar objekata za kotar Daruvar 8906-VII-5381, 16. II. 1946., kut. 15 i Registar objekata za kotar Slavonsku Požegu, kut. 68.

⁵⁰ U saveznom Zakonu o agrarnoj reformi i kolonizaciji, a sukladno tome i zakonu za područje Federalne Hrvatske, koristi se hektar kao mjerna jedinica. No u zemljišno-gruntnim knjigama i posjedovnim listovima katastarskih općina kontinentalne Hrvatske mjerne jedinice su jutro i četvorni hvat. U skladu s tim i okružne komisije donosile su svoja rješenja u tim mjernim jedinicama, a ne u hektarima (1 jutro = 1600 četvornih hvati = 0,5754 hektara).

⁵¹ HDA, f. 1167, KARK, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 341/46, 20. II. 1946., kut. 56.

⁵² HDA, f. 1167, KARK NRH, Drugostupanjska odluka Odjela za agrarnu reformu i kolonizaciju pri MPiŠ NRH, 56534-VII-50082/46, Zagreb, 13. IX. 1946., kut. 56.

⁵³ Nakon Drugoga svjetskog rata u zgradi koja je bila u vlasništvu Preparandijskog fonda otvorena je Državna učiteljska škola. Do 1. srpnja 1948. plaćala se najamnina Pakračkoj eparhiji, a nakon tužbe eparhije, odlukom Vrhovnoga suda NRH (P.-15-49) od 19. II. 1952. godine bez odštete postaje društveno vlasništvo. Vidi HDA, f. 310, KOVZ, 08-88/1-1959, kut. 146.

Temeljem navedenih žalbi Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva NRH poništilo je 13. studenoga 1946. godine rješenje Okružne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju u Daruvaru te donijelo novu odluku kojom su djelomice prihvaćene žalbe, odnosno neplodne i neobrađive površine izvučene su iz maksimuma.⁵⁴ Ipak, nije uvažen žalbeni zahtjev da se posjedi Bogoslovnog fonda, Preparandijskog fonda i eparhije smatraju odvojenim posjedima, uz obrazloženje da se posjedi koji služe istoj vjerskoj ustanovi i u sličnim slučajevima smatraju kao jedan posjed. U obrazloženju se dalje navodi da je, u suglasnosti s Predsjedništvom Vlade NRH, eparhiji priznat status vjerske ustanove većeg značaja, ali i da će se veći maksimum odrediti naknadno jer je zemlja, temeljem odluke okružne komisije u Daruvaru od 20. veljače 1946. godine, već podijeljena agrarnim interesentima te bi takva promjena mogla izazvati njihov revolt i negodovanje.⁵⁵ Naime, bila je uobičajena praksa prema kojoj se zemlja dodjeljivala agrarnim interesentima i prije donošenja prvostupanijskih odluka. Opravdavala se namjerom da se ne zakasni s proljetnom sjetvom.⁵⁶ Zaključno, drugostupanijskom odlukom Ministarstva poljoprivrede i šumarstva NRH eparhiji je od ukupno 62 j. i 1547 čhv. u ime maksimuma ostavljeno 17 j. i 604 čhv. te 3 j. i 408 čhv. neobrađivih površina, a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 42 j. i 141 čhv. zemlje.⁵⁷

Iako protiv drugostupanijskih odluka nije bila dopuštena žalba, pravoslavni episkopat nije odustao od zahtjeva za povrat ili nadoknadu nezakonito oduzete zemlje. Eparhija je najprije prihvatila ponudu kojom joj je u zamjenu za oduzeto zemljište dodijeljeno 45 j. šume, ali se početkom 1948. godine ponovno žalila tražeći povrat oduzete zemlje, budući da nije imala pravo eksploatacije šuma, a morala je plaćati porez.⁵⁸ Međutim, u odgovoru Kotarskog narodnog odbora u Pakracu ponovljeno je da se zemlja ne može vratiti, kao i da se ne može pronaći prikladnije zemljište.⁵⁹

2) Agrarna reforma na posjedima parohija i crkvenih općina

Parohija Brestovac

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme za posjede parohije Brestovac održana je 2. veljače 1946. godine, a na njoj su sudjelovali članovi mjesnog odbora, agrarni interesenti te mjesni paroh. Nakon identifikacije predmetnih objekata pomoću nacрта, paroh je iznio prijedlog koju bi zemlju želio

⁵⁴ HDA, f. 1167, KARK NRH, Drugostupanijska odluka Odjela za agr... pri MPiŠ NRH, 56534-VII-50082-1946, Zagreb, 13. IX. 1946., kut. 56.

⁵⁵ *Isto.*

⁵⁶ HDA, f. 289, MPiŠ NRH, Elaborat Odjela za agrarnu reformu i kolonizaciju o "Agrarnoj reformi i kolonizaciji na području NR Hrvatske – nedostaci i manjkavosti u postupku provedbe na terenu", 31.596-VII-30.200-1946., 15. V. 1946., kut. 3.

⁵⁷ HDA, f. 1167, KARK NRH, Drugostupanijska odluka Odjela za agr... pri MPiŠ NRH, 56534-VII-50082-1946, Zagreb, 13. IX. 1946., kut. 56.

⁵⁸ HDA, f. 310, KOVZ, 1051/48, 28. VIII. 1948., kut. 132.

⁵⁹ *Isto.*

zadržati. Nakon protuprijedloga agrarnih interesenata i duže rasprave, usuglasili su se oko predmetnih nekretnina. Temeljem te rasprave Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Daruvaru, od ukupno 48 j. i 1529 čhv. zemlje, po osnovi maksimuma ostavila je 16 j. i 732 čhv., a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 32 j. i 797 čhv.⁶⁰

Parohija Bolomača

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme održana je 20. ožujka 1946. godine u Slavonskoj Požegi u prisutnosti mjesnog odbora i agrarnih interesenata. Temeljem te rasprave Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Slavonskom Brodu donijela je odluku kojom je od ukupno 23 j. i 209 čhv. zemlje u ime zemljišnog maksimuma crkvenoj općini ostavljeno 17 j. i 465 čhv., a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 5 j. i 1344 čhv.⁶¹

Srpska pravoslavna općina Čečavac

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme održana je 20. ožujka 1946. godine u Slavonskoj Požegi, a na njoj su sudjelovali predsjednik crkvene općine Joca Musić i mjesni agrarni interesenti. Nakon rasprave Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Slavonskom Brodu donijela je odluku kojom je u ime zemljišnog maksimuma crkvenoj općini Čečavac ostavljeno 17 j. i 456 čhv., a za potrebe agrarne reforme ekspropirano je 12 j. i 525 čhv.⁶² Crkvena općina žalila se na odluku jer je u ostavljenom maksimumu bilo i neplodne zemlje.⁶³ Identična situacija događala se i kod odluka vezanih za posjede Katoličke crkve.⁶⁴ Ostale okružne komisije u manjoj su mjeri ubrajale neplodna zemljišta u crkveni maksimum. Žalba je djelomice prihvaćena te je novom odlukom od ukupno 29 j. i 981 čhv. kao crkveni maksimum ostavljeno 17 j. i 560 čhv., potom neplodne zemlje još 2 j. i 73 čhv., a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 10 j. i 348 čhv.⁶⁵

Srpska pravoslavna crkvena općina Daruvar

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme za posjede Srpske pravoslavne općine Daruvar održana je 27. siječnja 1946. godine. Na njoj su sudjelovali članovi mjesnog odbora i agrarni interesenti, koji su donijeli odluku bez prisutnosti predstavnika crkvene općine. Zbog manjkavosti postupka te

⁶⁰ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 226/46, 15. II. 1946., kut. 15.

⁶¹ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Slavonskom Brodu 1080/46, 29. III. 1946., kut. 68.

⁶² HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Slavonskom Brodu 923/46, 27. III. 1946., kut. 68.

⁶³ *Isto.*

⁶⁴ M. AKMADŽA, "Provedba agrarne reforme na crkvenim posjedima u Požeškom dekanatu", 57.

⁶⁵ HDA, f. 1167, KARK NRH, Drugostupanjaska odluka Odjela za agrarnu reformu i kolonizaciju pri MPiŠ NRH, 54.709-VII-48.464-1946, Zagreb, 23. VIII. 1946., kut. 68.

naknadne žalbe SPC-a odluka je poništena te je 6. veljače 1946. godine provedena nova rasprava u prisutnosti predstavnika crkvene općine.⁶⁶ Temeljem te rasprave Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Daruvaru donijela je novu odluku kojom je od ukupno 27 j. i 822 čhv. zemlje po osnovi maksimuma općini ostavljeno 17 j. i 208 čhv., neplodne zemlje 1 j. i 614 čhv., a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 9 j.⁶⁷

Parohija Dobrović

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme za posjede parohije Dobrović održana je 11. veljače 1946. godine. Na njoj su sudjelovali članovi mjesnog odbora, agrarni interesenti te predstavnik parohije. Odlukom Okružne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju u Daruvaru od ukupno 22 j. i 286 čhv. zemlje po osnovi maksimuma parohiji je ostavljeno 17 j. i 870 čhv., a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 4 j. i 1016 čhv.⁶⁸

Srpska pravoslavna crkvena općina Doljani

Nakon rasprave o utvrđivanju objekata agrarne reforme za posjede Srpske pravoslavne općine Doljani, Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Daruvaru donijela je odluku o crkvenom maksimumu i posjedima koji bi se trebali ekspropirati za potrebe agrarne reforme.⁶⁹ Prilikom identifikacije zemljišta utvrđeno je da su dvije parcele koje su ostavljene crkvenoj općini po osnovi maksimuma okružene ekspropiranim zemljištem pa su, u dogovoru s agrarnim interesentima, predstavnici Srpske pravoslavne općine Doljani uputili prigovor koji je prihvaćen te je Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Daruvaru donijela novu odluku kojom je od ukupno 57 j. i 1285 čhv. zemlje po osnovi maksimuma crkvenoj općini ostavljeno 17 j. i 506 čhv., kao i 1099 čhv. neplodne zemlje, a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 39 j. i 1280 čhv.⁷⁰

Parohija Donji Meljani

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme za posjede parohije Donji Meljani održana je 12. veljače 1946. godine. Na njoj su sudjelovali članovi mjesnog odbora, agrarni interesenti iz Donjih Meljana te predstavnik parohije. Odlukom Okružne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju u Daruvaru od ukupno 29 j. i 1327 čhv. zemlje po osnovi maksimuma parohiji je ostavljeno 17 j. i 880 čhv., a za potrebe agrarne reforme ekspropirano je 12 j. i 447 čhv.⁷¹ Naknadno je ustanovljeno kako veličina posjeda nije bila točno navedena pa je odluka nadopunjena i preinačena. Tako je novom odlukom od ukupno 37 j.

⁶⁶ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 889/46, 11. III. 1946., na temelju odluke Odjela za agr... pri MPiŠ NRH, 8909-VII-5377-46, 22. II. 1946., kut. 15.

⁶⁷ *Isto.*

⁶⁸ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 336/46, 19. II. 1946., kut. 60.

⁶⁹ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 173/46, 30. I. 1946., kut. 15.

⁷⁰ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 6021/46, 11. XII. 1946., kut. 15.

⁷¹ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 322/46, 18. II. 1946., kut. 60.

i 1181 čhv. zemlje kao crkveni maksimum parohiji ostavljeno 17 j. i 880 čhv., a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 20 j. i 301 čhv.⁷²

Parohija Gornja Bukovica

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme za posjede parohije Gornja Bukovica održana je 11. veljače 1946. godine. Na njoj su sudjelovali članovi mjesnog odbora i agrarni interesenti, bez prisutnosti predstavnika parohije. Na temelju te rasprave Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Daruvaru donijela je odluku kojom je od ukupno 37 j. i 1472 čhv. zemlje u ime crkvenog maksimuma parohije ostavljeno 17 j. i 1358 čhv., a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 20 j. i 114 čhv.⁷³

Srpska pravoslavna crkvena općina Gačište

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme za posjede Srpske pravoslavne općine Gačište održana je 4. veljače 1946. godine. Na njoj su sudjelovali članovi mjesnog odbora i agrarni interesenti, bez prisutnosti crkvenoga predstavnika. Agrarni interesenti tražili su da se pravoslavnoj općini ostavi samo 12 j. zemlje, ali su, nakon utvrđivanja ukupne količine posjeda, odlučili da joj se ostavi maksimum od 10 ha. Na temelju te rasprave, a odlukom Okružne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju u Daruvaru, od ukupno 88 j. i 991 čhv. zemlje po osnovi maksimuma crkvenoj je općini ostavljeno 17 j. i 637 čhv., kao i 1 j. 638 čhv. neplodne zemlje, a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 69 j. i 1316 čhv.⁷⁴

Parohija Gradište

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme održana je 20. ožujka 1946. godine u Slavonskoj Požegi. Nakon rasprave na kojoj su bili prisutni mjesni agrarni odbor, gradiški paroh Konstantin Rađenović i agrarni interesenti, Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Slavonskom Brodu donijela je odluku kojom je od ukupno 33 j. i 1567 čhv. zemlje u ime crkvenog maksimuma parohiji ostavljeno 17 j. i 865 čhv., a za potrebe agrarne reforme ekspropirano je 16 j. i 704 čhv.⁷⁵ Na odluku su se žalili predstavnici parohije jer je u ostavljeni zemljišni maksimum ubrojena i čestica na kojoj se nalazio parohijski dom, kao i još nekoliko čestica neplodnih površina. Ministarstvo je potom poništilo odluku te se trebala provesti nova rasprava i donijeti nova prvostupanjska odluka.⁷⁶ Tako je Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Slavonskom Brodu donijela novu odluku kojom je u ime zemljišnog

⁷² HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 570/46, 4. III. 1946., kut. 60.

⁷³ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 335/46, 19. II. 1946. god., kut. 60.

⁷⁴ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 303/46, 15. II. 1946., kut. 86.

⁷⁵ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Slavonskom Brodu 925/46, 27. III. 1946., kut. 68.

⁷⁶ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Odjela za agr... pri MPiŠ NRH, 37744-VII-35423/1946., Zagreb, 19. VI. 1946., kut 68.

maksimuma parohiji ostavljeno 17 j. i 572 čhv., potom i 1458 čhv. neplodne zemlje, a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 15 j. i 1137 čhv.⁷⁷

Parohija Kapelna

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme za posjede parohije Kapelna održana je 6. veljače 1946. godine. Na njoj su sudjelovali članovi mjesnog odbora i agrarni interesenti iz Kapelne, bez prisutnosti predstavnika parohije. Odlukom Okružne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju u Osijeku od ukupno 30 j. i 1146 čhv. zemlje parohiji je ostavljen maksimum od 16 j. i 1227 čhv., u kojem je bilo i 1049 čhv. neplodne zemlje. Iako je postojala osnova za žalbu zbog uvrštavanja neplodne zemlje u crkveni maksimum, ista nije uložena, pa je odluka postala punopravna.⁷⁸ Istom je odlukom za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano 13 j. i 1519 čhv.⁷⁹

Parohija Klisa

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme za posjede parohije Klisa održana je 4. veljače 1946. godine u Virovitici. Na njoj su sudjelovali članovi mjesnog odbora i agrarni interesenti iz Klise, bez prisutnosti predstavnika parohije. Odlukom Okružne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju u Daruvaru od ukupno 37 j. i 396 čhv. zemlje po osnovi maksimuma parohiji je ostavljeno 17 j. i 632 čhv., kao i 372 čhv. neplodne zemlje, a za potrebe agrarne reforme ekspropirano je 19 j. i 992 čhv.⁸⁰ Nakon identifikacije posjeda od strane geodetskog odjela Kotarskog narodnog odbora odluka je preinačena u onom dijelu koji se nije gruntovno slagao sa stanjem u naravi, te je u konačnici od ukupno 37 j. i 599 čhv. zemlje po osnovi maksimuma parohiji ostavljeno 17 j. i 380 čhv., potom 1244 čhv. neplodnog zemljišta, a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 19 j. i 575 čhv.⁸¹

Parohija Kućanci

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme za posjede parohije Kućanci održana je 6. veljače 1946. godine. Na njoj su sudjelovali članovi mjesnog odbora, agrarni interesenti iz Kućanaca te predstavnik parohije. Odlukom Okružne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju u Osijeku od ukupno 84 j. i 327 čhv. zemlje u ime zemljišnog maksimuma parohiji je ostavljeno 16 j. i 1442 čhv., u što je ubrojeno i 610 čhv. neplodne zemlje. Za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 67 j. i 485 čhv. zemlje.⁸²

⁷⁷ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Slavonskom Brodu 3062/46, 31. VIII. 1946., kut. 68.

⁷⁸ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Osijeku 360/46, 3. III. 1946., kut. 68.

⁷⁹ *Isto.*

⁸⁰ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 298/46, 15. II. 1946., kut. 86.

⁸¹ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 1892/47, 20. IV. 1946., kut. 86.

⁸² HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Osijeku 359/46, 3. III. 1946., kut. 21.

Parohija Kusonje

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme za posjede parohije Kusonje održana je 19. veljače 1946. godine. Na njoj su sudjelovali članovi mjesnog odbora, agrarni interesenti i predstavnik parohije. Na raspravi su agrarni interesenti tražili da se parohiji oduzme sva zemlja, budući da ima mnogo sirotinje, a da paroh živi od onoga što mu da narod.⁸³ Prijedlog nije prihvaćen te je Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Daruvaru donijela prvostupanjsku odluku o crkvenom maksimumu i ekspropriranom zemljištu.⁸⁴ Na tu odluku žalio se paroh, i to prvenstveno zbog rascjepkanosti zemlje. Žalba je djelomice prihvaćena te je donesena nova odluka kojom je od ukupno 34 j. i 276 čhv. zemlje po osnovi maksimuma parohiji ostavljeno 17 j. i 640 čhv., potom 1 j. i 1044 čhv. neplodnog tla, a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije eksproprirano je 15 j. i 192 čhv.⁸⁵

Parohija Lisičine

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme za posjede parohije Lisičine održana je 12. veljače 1946. godine. Na njoj su sudjelovali članovi mjesnog odbora, agrarni interesenti te predstavnik parohije. Odlukom Okružne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju u Daruvaru od ukupno 52 j. i 1238 čhv. zemlje po osnovi maksimuma parohiji je ostavljeno 16 j. i 1462 čhv., a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije eksproprirano je 35 j. i 1376 čhv.⁸⁶ Nakon manjih ispravaka 17. svibnja 1947. godine donesena je i konačna odluka Okružne komisije u Daruvaru, koja nije utjecala na ostavljeni crkveni maksimum.⁸⁷

Parohija Medinci

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme za posjede parohije Medinci održana je 11. veljače 1946. godine. Na njoj su sudjelovali članovi mjesnog odbora, agrarni interesenti iz Medinaca i predstavnik parohije. Odlukom Okružne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju iz Daruvara od ukupno 43 j. i 1236 čhv. zemlje po osnovi maksimuma parohiji je ostavljeno 17 j. i 870 čhv., a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije eksproprirano je 26 j. i 366 čhv.⁸⁸

Parohija Mikleuš

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme za posjede parohije Mikleuš održana je 12. veljače 1946. godine. Na njoj su sudjelovali članovi mjesnog odbora, agrarni interesenti iz Mikleuša i predstavnik parohije. Odlukom Okruž-

⁸³ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 594/46, 3. V. 1946., kut. 56.

⁸⁴ Isto.

⁸⁵ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 594/46, 2. III. 1946., kut. 56.

⁸⁶ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 1321/46, 19. II. 1946., kut. 60.

⁸⁷ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 4736/46, 17. V. 1946., uz nadopunu Odluka Okružne kom... u Daruvaru 2736/47, 17. V. 1947., kut. 60.

⁸⁸ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 338/46, 19. II. 1946., kut. 60.

ne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju iz Daruvara od ukupno 18 j. i 1464 čhv. zemlje po osnovi maksimuma parohiji je ostavljeno 17 j. i 985 čhv., a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 1 j. i 479 čhv. zemlje.⁸⁹

Parohija Nova Gradiška

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme za posjede parohije Nova Gradiška održana je 11. ožujka 1946. godine. Na njoj su, uz mjesnog paroha Milana Dimića i odvjetnika Simu Živkovića, sudjelovali i članovi mjesnog odbora te agrarni interesenti iz Nove Gradiške. Prvostupanjskom odlukom Okružne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju u Slavonskom Brodu od ukupno 32 j. i 475 čhv. zemlje u ime zemljišnog maksimuma parohiji je ostavljeno 17 j. i 850 čhv., a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 14 j. i 1225 čhv.⁹⁰ Predstavnici parohije žalili su se Ministarstvu poljoprivrede i šumarstva NRH tvrdeći da se radi o vlasništvu ukupno pet parohija, kao i da je u crkveni maksimum ubrojeno i neplodno zemljište.⁹¹ Žalbi je udovoljeno u dijelu koji se odnosio na ostavljeni maksimum jer je ustanovljeno da su u crkveni maksimum ubrojene i neobrađive površine. U dijelu koji se odnosio na parohije Šumletinci, Davor, Staro Petrovo Selo i Zapolje nije udovoljeno, uz obrazloženje da su navedene parohije ukinute još za Kraljevine Jugoslavije, kada su pripojene Novogradiškoj parohiji. Drugostupanjskom odlukom parohiji je ostavljen maksimum od 17 j. i 1117 čhv., potom neplodnog zemljišta 4 j. i 1029 čhv., a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 9 j. i 1529 čhv.⁹²

Parohija Oljasi

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme za posjede parohije Oljasi održana je 20. veljače 1946. godine u Slavonskoj Požegi. Na njoj su sudjelovali članovi mjesnog odbora, predstavnik parohije Savo Grujić te agrarni interesenti. Odlukom Okružne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju u Slavonskom Brodu od ukupno 28 j. i 426 čhv. zemlje po osnovi maksimuma parohiji je ostavljeno 17 j. i 1065 čhv., a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 10 j. i 961 čhv.⁹³

Parohija Podravska Slatina

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme za posjede parohije Podravska Slatina održana je 12. veljače 1946. godine. Na njoj su sudjelovali

⁸⁹ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 337/46, 19. II. 1946., kut. 60.

⁹⁰ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Slavonskom Brodu 612/46, 16. III. 1946., kut. 86.

⁹¹ HDA, f. 1167, KARK NRH, Drugostupanjska odluka Odjela za agr... pri MPiŠ NRH, 5027/46, 11. XI. 1946., kut. 86.

⁹² HDA, f. 1167, KARK NRH, Drugostupanjska odluka Odjela za agr... pri MPiŠ NRH, 52451-VII-47141-1946., 24. IX. 1946., kut. 86.

⁹³ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Slavonskom Brodu 1085/46, 30. III. 1946., kut. 68.

članovi mjesnog odbora, agrarni interesenti iz Slatine te predstavnik parohije. Odlukom Okružne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju u Daruvaru od ukupno 34 j. i 835 čhv. zemlje po osnovi maksimuma parohiji je ostavljeno 17 j. i 238 čhv., a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 17 j. i 597 čhv.⁹⁴

Parohija Smude

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme za posjede parohije Smude održana je 20. veljače 1946. godine. Na njoj su sudjelovali članovi mjesnog odbora, agrarni interesenti te predstavnik parohije. Odlukom Okružne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju u Daruvaru od ukupno 46 j. i 960 čhv. zemlje po osnovi maksimuma parohiji je ostavljeno 17 j. i 711 čhv., a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 29 j. i 249 čhv.⁹⁵

Srpska pravoslavna crkvena općina Soboština

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme održana je 20. ožujka 1946. godine u prisutnosti mjesnog agrarnog odbora i mjesnih interesenata, bez prisutnosti predstavnika crkvene općine. Temeljem te rasprave Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Slavonskom Brodu donijela je odluku kojom je od ukupno 37 j. i 770 čhv. zemlje u ime zemljišnog maksimuma crkvenoj općini ostavljeno 17 j. i 764 čhv., a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 20 j. i 6 čhv.⁹⁶ Na odluku se žalio Mjesni odbor agrarnih interesenata u Soboštini, i to zbog rascjepkanosti ostavljenih zemljišnih parcela. Drugostupanjskom odlukom crkvenoj je općini u ime zemljišnog maksimuma ostavljeno 17 j. i 610 čhv. te 1138 čhv. neplodnog tla, a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 19 j. i 622 čhv.⁹⁷

Parohija Suha Mlaka

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme za posjede parohije Suha Mlaka održana je 9. veljače 1946. godine. Na njoj su sudjelovali članovi mjesnog odbora i agrarni interesenti iz Suhe Mlake, bez prisutnosti predstavnika parohije. Odlukom Okružne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju u Osijeku od ukupno 20 j. i 784 čhv. u ime zemljišnog maksimuma parohiji je ostavljeno 17 j. i 452 čhv. U maksimum je ubrojeno i 384 čhv. neplodne zemlje. Za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 3 j. i 332 čhv zemlje.⁹⁸

⁹⁴ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 321/46, 18. II. 1946., kut. 60.

⁹⁵ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 335/46, 19. II. 1946., kut. 60.

⁹⁶ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Slavonskom Brodu 931/46, 27. III. 1946., kut. 68.

⁹⁷ HDA, f. 1167, KARK NRH, Drugostupanjska odluka Odjela za agr... pri MPiŠ NRH, 60262-VII-54220/1946., Zagreb, 12. IX. 1946., kut. 68.

⁹⁸ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Osijeku 401/46, 6. III. 1946., kut. 49.

Srpska pravoslavna crkvena općina Toranj

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme za posjede parohije Srpske pravoslavne općine Toranj održana je 19. veljače 1946. godine. Na njoj su sudjelovali članovi mjesnog odbora, agrarni interesenti te predstavnik crkvene općine. Odlukom Okružne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju u Daruvaru od ukupno 22 j. i 1597 čhv. zemlje po osnovi maksimuma crkvenoj općini Toranj ostavljeno je 17 j. i 652 čhv., neplodnog tla 1 j. i 1133 čhv., a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 3 j. i 1412 čhv.⁹⁹

Srpska pravoslavna crkvena općina Treštanovci

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme održana je 20. ožujka 1946. godine u Slavonskoj Požegi u prisutnosti mjesnog agrarnog odbora, predstavnika crkvene općine paroha Đure Jovanovića i agrarnih interesenata. Temeljem te rasprave Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Slavanskom Brodu donijela je odluku kojom je od ukupno 42 j. i 707 čhv. zemlje u ime zemljišnog maksimuma crkvenoj općini ostavljeno 17 j. i 482 čhv., a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 25 j. i 225 čhv.¹⁰⁰ Crkvena općina žalila se na odluku te je tražila preraspodjelu pojedinih oranica radi izbjegavanja rascjepkanosti crkvenog zemljišta.¹⁰¹ Žalba je prihvaćena te je drugostupanjskom odlukom prihvaćena zamjena parcela maksimuma s ekspropiranim parcelama i došlo je do minimalnih promjena u ukupnoj količini ostavljene i ekspropirane zemlje. Novom je odlukom crkvenoj općini u ime zemljišnog maksimuma ostavljeno 17 j. i 304 čhv., a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 25 j. i 403 čhv.¹⁰²

Parohija Uljanik

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme za posjede parohije Uljanik održana je 28. siječnja 1946. godine. Na temelju te rasprave Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Daruvaru donijela je odluku o crkvenom maksimumu i ekspropiriranom zemljištu za potrebe agrarne reforme i kolonizacije.¹⁰³ Protiv te odluke žalio se predsjednik Srpske crkvene pravoslavne općine zbog toga što su obuhvaćene i nekretnine koje nisu vlasništvo crkvene općine, nego škole u Uljaniku.¹⁰⁴ Ponovne rasprave održane su 21. veljače i 7. ožujka 1946. godine i na temelju njih je Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Daruvaru donijela novu odluku kojom je od ukupno 39 j. i 1588 čhv. zemlje u ime zemljišnog maksimuma crkvenoj

⁹⁹ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 536/46, 29. II. 1946., kut. 56.

¹⁰⁰ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Slavanskom Brodu 1082/46, 28. III. 1946., kut. 68.

¹⁰¹ Pozivali su se na čl. 25 Zakona o agrarnoj reformi prema kojem se maksimum određuje tako da čini što zaokruženiju gospodarsku cjelinu oko posjeda. Jednako se tako pri njegovu određivanju, u granicama mogućnosti, trebalo uzimati u obzir prijedlog vlasnika.

¹⁰² HDA, f. 1167, KARK NRH, Drugostupanjska odluka Odjela za agr... pri MPiŠ NRH, 37742-VII-535318-1946., Zagreb, 17. VI. 1946., kut. 68.

¹⁰³ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 176/46, 30. I. 1946., kut. 15.

¹⁰⁴ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 191/46, 11. III. 1946., kut. 15.

općini ostavljeno 17 j. i 458 čhv., potom 1573 čhv. neplodne zemlje, a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 21 j. i 1157 čhv.¹⁰⁵ Međutim, zbog pisarskih pogrešaka poništena je i ova odluka, pa je 10. kolovoza 1946. godine donesena konačna prvostupanijska odluka kojom je od ukupno 39 j. i 1388 čhv. zemlje u ime zemljišnog maksimuma crkvenoj općini ostavljeno 17 j. i 58 čhv. te 1573 čhv. neplodne zemlje, a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 21 j. i 1357 čhv.¹⁰⁶

Parohija Veliki Bastaji

Rasprave o utvrđivanju objekata agrarne reforme za posjede parohije Veliki Bastaji održane su 25. siječnja i 5. veljače 1946. godine. Na njima su sudjelovali članovi mjesnog odbora, agrarni interesenti te predstavnik parohije. Temeljem tih rasprava i odlukom Okružne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju u Daruvaru, od ukupno 44 j. i 693 čhv. zemlje po osnovi maksimuma parohiji je ostavljeno 16 j. i 832 čhv., kao i groblje od 1 j. i 919 čhv., a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 26 j. i 542 čhv.¹⁰⁷

Srpska pravoslavna crkvena općina Vetovo

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme održana je 20. ožujka 1946. godine u Slavonskoj Požegi u prisutnosti mjesnog agrarnog odbora, agrarnih interesenata i predstavnika crkvene općine. Temeljem te rasprave Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Slavonskom Brodu donijela je odluku kojom je od ukupno 31 j. i 717 čhv. zemlje u ime zemljišnog maksimuma crkvenoj općini ostavljeno 17 j. i 836 čhv., a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 13 j. i 1481 čhv.¹⁰⁸

Parohija Voćin

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme za posjede parohije Voćin održana je 16. veljače 1946. godine u Podravskoj Slatini. Na njoj su sudjelovali članovi mjesnog odbora, agrarni interesenti te predstavnik parohije. Odlukom Okružne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju u Daruvaru od ukupno 66 j. i 787 čhv. zemlje po osnovi maksimuma parohiji je ostavljeno 17 j. i 171 čhv., a za potrebe agrarne reforme ekspropirano je 49 j. i 636 čhv.¹⁰⁹ Pogreškom su ispuštene dvije katastarske čestice te nije navedeno ni neplodno zemljište, pa je donesena nova odluka kojom je parohiji po osnovi maksimuma ostavljeno 17 j. i 124 čhv. zemlje, potom 729 čhv. neplodne zemlje, a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 48 j. i 1534 čhv.¹¹⁰

¹⁰⁵ Isto.

¹⁰⁶ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 3478/46, 10. VIII. 1946., kut. 15.

¹⁰⁷ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 230/46, 5. II. 1946., kut. 15.

¹⁰⁸ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Slavonskom Brodu 1087/46, 27. III. 1946., kut. 68.

¹⁰⁹ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 890/46, 11. III. 1946., kut. 60.

¹¹⁰ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 326/46, 19. II. 1946., kut. 60.

Parohija Vrhovci Grad

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme za posjede parohije Vrhovci Grad održana je 20. veljače 1946. godine u Slavonskoj Požegi. Na njoj su sudjelovali članovi mjesnog odbora, predstavnik parohije Janko Grabusin te agrarni interesenti. Odlukom Okružne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju u Slavonskom Brodu od ukupno 28 j. i 426 čhv. zemlje po osnovi maksimuma parohiji je ostavljeno 17 j. i 849 čhv., a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 10 j. i 1177 čhv.¹¹¹

Tablica 1. Pregled raspodjele zemljišta agrarnom reformom po crkvenim općinama i parohijama

Parohija/ crkvena općina	Ukupna površina 28. 8. 1945. god.	Ostavljeni crkveni maksimum	Ostavljeno neplodne zemlje	Ekspropirira- no u zemljišni fond	Ukupno ekspropiri- rano
Brestovac	48 j. 1529 čhv.	16 j. 732 čhv.	-	32 j. 797 čhv.	cca 66%
Bolomača	23 j. 209 čhv.	17 j. 465 čhv.	-	5 j. 1344 čhv.	cca 21,5%
Čečavac	29 j. 981 čhv.	17 j. 560 čhv.	2 j. 73 čhv.	10 j. 348 čhv.	cca 34%
Daruvar	27 j. 822 čhv.	17 j. 208 čhv.	1 j. 614 čhv.	9 j.	cca 33 %
Dobrović	22 j. 286 čhv.	17 j. 870 čhv.	-	4 j. 1016 čhv.	cca 18 %
Doljani	57 j. 1285 čhv.	17 j. 506 čhv.	1099 čhv.	39 j. 1280 čhv.	cca 68 %
Donji Meljani	37 j. 1181 čhv.	17 j. 880 čhv.	-	20 j. 301 čhv.	cca 54%
Gornja Bukovica	37 j. 1472 čhv.	17 j. 1358 čhv.	-	20 j. 114 čhv.	cca 54%
Gaćište	88 j. 991 čhv.	17 j. 637 čhv.	1 j. 638 čhv.	69 j. 1316 čhv.	cca 78%
Gradište	33 j. 1567 čhv.	17 j. 572 čhv.	1458 čhv.	15 j. 1137 čhv.	cca 45%
Kapelna	30 j. 1146 čhv.	16 j. 1227 čhv.*	-	13 j. 1519 čhv.	cca 43%
Klisa	37 j. 599 čhv.	17 j. 380 čhv.	1244 čhv.	19 j. 575 čhv.	cca 51%
Kučanci	84 j. 327 čhv.	16 j. 1442 čhv.*	-	67 j. 485 čhv.	cca 79%
Kusonje	34 j. 276 čhv.	17 j. 640 čhv.	1 j. 1044 čhv.	15 j. 192 čhv.	cca 44%
Lisičine	52 j. 1238 čhv.	16 j. 1462 čhv.	-	35 j. 1376 čhv.	cca 67%
Medinci	43 j. 1236 čhv.	17 j. 870 čhv.	-	26 j. 366 čhv.	cca 60%
Mikleuš	18 j. 1464 čhv.	17 j. 985 čhv.	-	1 j. 479 čhv.	cca 5,5%
Nova Gradiška	32 j. 475 čhv.	17 j. 1117 čhv.	4 j. 1029 čhv.	9 j. 1529 čhv.	cca 28%
Oljasi	28 j. 426 čhv.	17 j. 1065 čhv.	-	10 j. 961 čhv.	cca 35%
Podravska Slatina	34 j. 835 čhv.	17 j. 238 čhv.	-	17 j. 597 čhv.	cca 50%
Smude	46 j. 960 čhv.	17 j. 711 čhv.	-	29 j. 249 čhv.	cca 63%

¹¹¹ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Slavonskom Brodu 1079/46, 29. III. 1946., kut. 68.

Parohija/ crkvena općina	Ukupna površina 28. 8. 1945. god.	Ostavljeni crkveni maksimum	Ostavljeno neplodne zemlje	Ekspropriira- no u zemljišni fond	Ukupno ekspropri- rano
Sloboština	37 j. 770 čhv.	17 j. 610 čhv.	1138 čhv.	19 j. 622 čhv.	cca 51%
Suha Mlaka	20 j. 784 čhv.	17 j. 452 čhv.*	-	3 j. 332 čhv.	cca 15%
Toranj	22 j. 1597 čhv.	17 j. 652 čhv.	1 j. 1133 čhv.	3 j. 1412 čhv.	cca 13%
Treštanovci	42 j. 707 čhv.	17 j. 304 čhv.	-	25 j. 403 čhv.	cca 59%
Uljanik	39 j. 1388 čhv.	17 j. 58 čhv.	1573 čhv.	21 j. 1357 čhv.	cca 53,5%
Veliki Bastaji	44 j. 693 čhv.	16 j. 832 čhv.	1 j. 919 čhv.	26 j. 542 čhv.	cca 59%
Vetovo	31 j. 717 čhv.	17 j. 836 čhv.	-	13 j. 1481 čhv.	cca 41,5%
Voćin	66 j. 787 čhv.	17 j. 124 čhv.	729 čhv.	48 j. 1534 čhv.	cca 72%
Vrhovci Grad	28 j. 426 čhv.	17 j. 849 čhv.	-	10 j. 1177 čhv.	cca 35,5%
Ukupno	1184 j. 1574 čhv.	518 j. 842 čhv.	19 j. 1491 čhv.	647 j. 841 čhv.	cca 54,5%

* Napomena: u ostavljenom crkvenom maksimumu nalazi se i neplodno zemljište.

3) Oduzimanje manastirskih posjeda

Manastir Sv. Nikole u Orahovici

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme održana je 9. veljače 1946. godine. Na njoj su uz predstavnika manastira sudjelovali i članovi mjesnog odbora i agrarnih interesenata iz Orahovice. Temeljem te rasprave Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Osijeku donijela je odluku kojom je od ukupno 1466 j. i 1480 čhv. u ime zemljišnog maksimuma manastiru ostavljeno 17 j. i 635 čhv., kao i 112 čhv. zemlje za groblje, a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropriirano je 1449 j. i 723 čhv.¹¹² Na tu odluku predstavnici manastira uložili su žalbu tražeći da se manastiru prizna status vjerske ustanove većeg značaja ili veće historijske vrijednosti. Zahtjev je odbijen uz obrazloženje da za priznanje takvoga statusa ne ispunjavaju zakonske uvjete. Odbijen je i zahtjev da se crkvama u Orahovici, Slatinskom Drenovcu i Obradovcima ostavi po 10 ha manastirske zemlje radi njihova održavanja, uz obrazloženje da su u zemljišne knjige upisane kao manastirske parohije. Međutim, utvrđeno je da je povrijeđen propis članka 19., stavka 1., i članka 20. Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji, jer su u ostavljenom maksimumu od 10 ha sadržane crkva i gospodarske zgrade. Tako se u završetku obrazloženja odluke Ministarstva poljoprivrede i šumarstva NRH navodi da se prvostupanjska presuda ocjenjuje manjkavom, nepotpunom i protuzakonom te se predmet uputio na ponovnu raspravu i donošenje nove odluke.¹¹³ Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju potom donosi novu odluku kojom

¹¹² HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom. ... u Osijeku 402/46, 19. III. 1946., kut. 48.

¹¹³ HDA, f. 1167, KARK NRH, 73417-VII-64093-1946., Zagreb, 29. X. 1946., kut. 48.

je od ukupno 1466 j. i 1577 čhv. u ime zemljišnog maksimuma manastiru ostavljeno 17 j. i 765 čhv., kao i 1305 čhv. neplodne zemlje, a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 1448 j. i 1107 čhv.¹¹⁴

Manastir Sv. Vavedenskog u Pakri

Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme za posjede manastira Sv. Vavedenskog u Pakri održana je 4. veljače 1946. godine. Na njoj su uz predstavnika manastira sudjelovali i agrarni interesenti iz Bijele, Boraka i Vrijeske, budući da se posjed manastira prostirao na nekoliko katastarskih općina. Na raspravi su predstavnici agrarnih interesenata iz Bijele odlučili da će s područja svoje katastarske općine manastiru ostaviti 5 j. zemlje, interesenti iz Vrijeske 2 j., a interesenti iz Boraka pristali su ostaviti manastiru ostatak jer je na njihovom području bilo najviše manastirske zemlje. Temeljem navedene rasprave i odlukom Okružne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju u Daruvaru od ukupno 1023 j. i 1079 čhv. zemlje po osnovi maksimuma manastiru je ostavljeno 17 j. i 970 čhv., a za potrebe agrarne reforme ekspropirano je 1004 j. i 1555 čhv.¹¹⁵ Budući da se naknadno pokazalo da je posjed veći, konačna odluka donesena je 17. svibnja 1947. godine. Njome je ustanovljeno da ukupni posjed manastira Sv. Vavedenskog ima 1034 j. i 558 čhv. pa mu je po osnovi maksimuma ostavljeno 17 j. i 1231 čhv., kao i 1 j. i 154 čhv. neplodne zemlje, a za potrebe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 1015 j. i 773 čhv.¹¹⁶

Tablica 2. Pregled raspodjele zemljišta agrarnom reformom za ostale posjede na području Pakračke eparhije

Vlasnik	Ukupna površina 28. 8. 1945. god.	Ostavljeni crkveni maksimum	Ostavljeno neplodne zemlje	Ekspropirano u zemljišni fond	Ukupno ekspropirano
Eparhija Pakračka	62 j. 1153 čhv.	17 j. 604 čhv.	3 j. 408 čhv.	42 j. 141 čhv.	Cca 67,7%
Manastir Sv. Nikole u Orahovici	1466 j. 1577 čhv.	17 j. 765 čhv.	1305 čhv.	1448 j. 1107 čhv.	Cca 98,5%
Manastir Sv. Vavedenskog u Pakri	1034 j. 558 čhv.	17 j. 1231 čhv.	1 j. 154 čhv.	1015 j. 773 čhv.	cca 98%
Ukupno	2564 j. 88 čhv.	52 j. 1000 čhv.	6 j. 267 čhv.	2506 j. 421 čhv.	Cca 97,7%

¹¹⁴ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Osijeku 9135/47, 21. VIII. 1947., kut. 48.

¹¹⁵ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Daruvaru 217/46, 5. II. 1947., kut. 15.

¹¹⁶ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom. u Daruvaru 2739/47, 17. V. 1945., kut. 15.

Tablica 3. Ukupne površine posjeda SPC-a na području Pakračke eparhije obuhvaćene agrarnom reformom

Vlasnici posjeda	Ukupna površina 28. 8. 1945. god.	Ostavljeni crkveni maksimum	Ostavljeno neplodno zemlje	Ekspropirano u zemljišni fond	Ukupno ekspropirano
Parohije/crkvene općine	1184 j. 1574 čhv.	518 j. 842 čhv.	19 j. 1491 čhv.	647 j. 841 čhv.	cca 54,5%
Eparhijski posjedi i manastiri	2564 j. 88 čhv.	52 j. 1000 čhv.	6 j. 267 čhv.	2506 j. 421 čhv.	cca 97,7%
Ukupno	3749 j. 62 čhv.	571 j. 242 čhv.	23 j. 1144 čhv.	3154 j. 158 čhv.	cca 84%

Krajem 1947. godine, nakon što su završili žalbeni procesi i donesene drugostupanjske odluke, Ministarstvo poljoprivrede NRH donijelo je upute o likvidaciji kotarskih i gradskih, a potom i okružnih komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju, čime je završio proces oduzimanja crkvenih posjeda temeljem Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji.¹¹⁷

Nezakonita uzurpacija imovine

Uzurpacija zemljišta i objekata koji su pripadali SPC-u olakšana je zbog nepopunjenosti pojedinih parohija te su je provodili vojska, niži organi vlasti, seljačke zadruge i pojedinci, uglavnom pripadnici partizanskog pokreta, a provodila se i iz humanitarnih razloga, odnosno za formiranje zdravstvenih ustanova.

Tako je u pakračkom episkopskom dvoru 1945. godine bila smještena bolnica, a u parohijskom domu ambulanta i mrtvačnica.¹¹⁸

Kada su bili u pitanju viši organi vlasti ili vojska, problemi su se uglavnom brzo rješavali. Tako je na žalbu episkopa Bradarevića zbog zauzeća crkvene općinske zgrade u Okučanima vojska odgovorila da je boravak privremen i da će je u najkraćem mogućem roku vratiti vlasniku.¹¹⁹

Međutim, veći problem predstavljala je uzurpacija zemljišta od strane mjernih odbora. Primjerice, Eparhijski upravni odbor žalio na uzurpaciju crkvenog zemljišta u Čečavcu, Bračevcima i Rogaljima, gdje su se namjeravali graditi zadružni domovi, dok se u Grećanima uz zaposjedanje crkvenog zemljišta pokušao oduzeti i parohijski dom.¹²⁰ Posrednik u rješavanju tih problema, kao

¹¹⁷ HDA, f. 289, MPiŠ NRH, 48.333-VII-1947., 1. XII. 1947., kut. 3.

¹¹⁸ Boško BOSANAC, "Vreme koje je prethodilo i hronologija izgradnje spomen-hrama u Jasenovcu u Eparhiji slavonskoj", *Većni pomen Jasenovac*, Beograd 1990., 247.

¹¹⁹ HDA, f. 310, KOVZ, 8494/46, 9. VIII. 1946., kut. 128.

¹²⁰ HDA, f. 310, KOVZ, 1098/46, 10. VIII. 1946.; 1076/46, 17. VIII. 1946.; 1052/46, 30. VIII. 1946., kut. 132; HDA, f. 816, OF Svetozar Rittig, 462/1948, 14. (nečitljiv mjesec) 1948., kut. 6.

i svih ostalih koji su bili vezani uz SPC, bio je Ilija Ćuk koji je u ime Komisije za odnose s vjerskim zajednicama bio vrlo odrješit prema mjesnim odborima:

Moli se za intervenciju da se ova crkvena imovina zaštiti, da već jednom prestanu sa napadima na imovinu Srpske pravoslavne Crkve, koja je općenito za vreme rata od fašizma strahovito stradala. Napominje se da ovakvi postupci narodnih vlasti stvaraju kod srpskog naroda veliko neraspoloženje i negodovanje, a to nije potrebno kad ima drugih mjesta gde se zadružni domovi mogu podizati.

Smrt fašizmu – sloboda narodu, Ilija Ćuk.¹²¹

Još je odrješitiji bio kada se za istu svrhu počeo rušiti oštećeni parohijski dom u Jasenovcu:

Postupak Uprave za gradnju zadružnog doma nema nikakvog osnova i opravdanja. Poznati su k tome Kot. N. Odboru osnovni propisi Zakona naše Narodne Republike, temeljeni na osnovnom zakonu Ustavu F.N.R.J. kojima je zajamčena narodna svojina, kao i zagarantovana sloboda vjere i savjesti svakom građaninu naše Republike. Analogno tome srp. prav. crkvena opština u Jasenovcu, kao javna ustanova, zakonski je vlasnik zgrade paroh. doma, pa ma ona bila i u ruševnom stanju, što je posljedica ustaškog bijesa i bratoubilačke harange neprijatelja naših naroda, i bez njene saglasnosti i sporazuma, ne može se njena imovina otuđiti, niti se njom bespravno postupiti, izuzev slučaja kad to traže posebni državni interesi /eksproprijacija, nacionalizacija i dr./, za što je propisan i legalan postupak. U konkretnom slučaju to ne dolazi u obzir, jer su za gradnju zadružnih domova u ovoj godini prema planu osigurana sva sredstva, ukoliko su Uprave za gradnju o tome vodile računa. U vezi sa tim poziva se taj Kotarski Narodni Odbor, da o prednjem najhitnije podnese ovoj Komisiji svoj izvještaj, o rušenju parohijskog doma i odvoženje cigle sa istoga, do daljnijeg obustavi.

Smrt fašizmu – sloboda narodu, Ilija Ćuk.¹²²

Eparhijski upravni odbor žalio se i na uzurpaciju zemlje od strane seljačkih zadruga u Kapelni, Čečavcu, Ruševcu i Rasnoj.¹²³

U pojedinim slučajevima uzurpacije crkvene imovine posredovanjem Ilije Ćuka postignut je dogovor o plaćanju najamnine. Tako je sklopljen sporazum između crkvene općine Bela Roze i mjesnog narodnog odbora.¹²⁴ Sporazum o najmu sklopljen je i između crkvene općine u Ratkovcu i Mjesnog narodnog odbora u Smrtiću.¹²⁵ U Novoj Gradiški došlo je do sporazumne razmjene prostorija između crkvene općine i mjesnog narodnog odbora, a u Velikim

¹²¹ HDA, f. 310, KOVZ, 1098/48, 10. IX. 1948., kut. 132.

¹²² HDA, f. 310, KOVZ, 1152/48, 16. XI. 1948., kut. 132.

¹²³ HDA, f. 310, KOVZ, 3780/50, 1. IX. 1950., kut. 138 i spis (broj i datum su nečitljivi), kut. 140.

¹²⁴ HDA, f. 310, KOVZ, 1295/48, 2. XI. 1948., kut. 132.

¹²⁵ HDA, f. 310, KOVZ, 2645/1950, srpanj 1950., kut. 137.

Zdencima mjesne su vlasti vratile parohijski dom.¹²⁶ U Lisičinama, gdje je spaljeni parohijski dom obnovila mjesna zadruga, Komisija za odnose s vjerskim zajednicama bila je mišljenja da se mora plaćati stanarina, ali uz prethodno plaćanje troškova adaptacije¹²⁷.

Postojala je i praksa pokušaja oduzimanja parohijskih kuća od strane lokalnih vlasti, kao primjerice u Novoj Gradiški nakon smrti paroha Platona Buzadžića, ili u Okučanima nakon što je paroh završio u zatvoru.¹²⁸ U oba slučaja u parohijskim kućama živjela je parohova obitelj. Ilija Ćuk je posredovao i u ovim slučajevima te je pisao o nepotrebnom dizanju tenzija.¹²⁹

U Starom Petrovu Selu crkvene su se vlasti žalile na odluku mjesnih vlasti kojom im je oduzeta jedna od dvije unajmljene prostorije. Naime, te su prostorije unajmili radi održavanja bogoslužja i ostalih crkvenih aktivnosti. U istoj predstavi pohvaljuje se i pokojni rimokatolički svećenik Petar Vudy, upravitelj župe u Novoj Gradiški za vrijeme Drugoga svjetskog rata, koji je nakon rušenja pravoslavne crkve u Starom Petrovu Selu skupio crkveni inventar i pospremio ga, a njegov ga je nasljednik vratio pravoslavnom svećeniku nakon završetka rata.¹³⁰

Nadalje, u pojedinim slučajevima uzurpatori crkvenih dobara bile su i fizičke osobe (Srbi, pripadnici partizanskog pokreta...), a u takvim slučajevima imovina se teže vraćala. Primjerice, u Voćinskoj je parohiji na dijelu zaposjednute zemlje dodatan problem predstavljala i činjenica što je sagrađena staja, a započeta je i gradnja kuće, pa je Ilija Ćuk savjetovao parohu podizanje građanske tužbe.¹³¹ Odlukom Javnog tužilaštva nasilno zaposjednuta imovina morala se vratiti vlasniku, što je i učinjeno.¹³² U parohiji Smude zemlja koju su zaposjeli mještani posredovanjem Komisije za odnose s vjerskim zajednicama vraćena je prije podizanja tužbi.¹³³

Imenovanjem novog episkopa Emilijana Marinkovića, prvog koji je nakon deset godina stolovao u Pakracu, intenzivirani su naponi za povrat nezakonito otuđene imovine u manjim crkvenim općinama, koja zbog manjeg broja vjernika i nedostatka svećenika, kao i zbog organizacijskih problema unutar same eparhije, u poslijeratnim godinama nije ni bila tražena.¹³⁴ Tako je upravo

¹²⁶ HDA, f. 310, KOVZ, 4530/1950, 6. X. 1950., kut. 137 i 08-117/1-1958. (nečitljiv datum), kut. 145.

¹²⁷ HDA, f. 310, KOVZ, pov. 06-3/1-1964, 14. III. 1964., kut. 52.

¹²⁸ HDA, f. 310, KOVZ, 4957/1950, 3. XI. 1950., kut. 137 i 124/50, 14. I. 1948., kut. 136.

¹²⁹ *Isto.*

¹³⁰ HDA, f. 310, KOVZ, 3715/1950, 30. VIII. 1950., kut. 137.

¹³¹ HDA, f. 310, KOVZ, 5359/1950, 18. XI. 1950., kut. 137.

¹³² HDA, f. 310, KOVZ, 861/48, 13. VII. 1948. (Rješenje Kotarskog javnog tužilaštva u Podravskoj Slatini 17.882/1947), kut. 132.

¹³³ *Isto.*

¹³⁴ Neposredno prije početka Drugoga svjetskog rata umro je pakrački episkop Miron Nikolić (1890.–1941.). Završetkom rata administratorom pakračke, zagrebačke, dalmatinske i gornjokarlovačke eparhije imenovan je Arsenije Bradarević (1945.–1947.). Zagrebački mitropolit Damaskin Gradnički (1947.–1951.) upravlja eparhijom do imenovanja Emilijana Marinkovića 1951. godine (<http://www.Eparhija-slavonska.org>).

predstavkom episkopa Marinkovića 1953. godine zatražen povratak parohijskog doma u Valpovu zauzetog još 1945. godine.¹³⁵ Slična situacija bila je i s imovinom Srpske pravoslavne crkvene općine Suha Mlaka kojoj je nakon provedene agrarne reforme ostavljen maksimum od 17 j. i 452 čhv.,¹³⁶ dio koji je, zbog neprisutnosti svećenika, zaposjednut od strane seljačke radne zadruge u općini Crnac. Tek 1955. godine Eparhijski upravni odbor zatražio je povrat zaposjednute imovine.¹³⁷ I u Srpskoj pravoslavnoj crkvenoj općini u Kapelni povrat dijela zaposjednutog zemljišta zatražen je tek 1957. godine, no otežavala ga je činjenica što je na dijelu zemljišta izgrađena škola pa se proveo djelomice. Međutim, vlasti kotara Našice obvezale su se pronaći zamjensko zemljište kako bi se kompenzirala oduzeta zemlja.¹³⁸

U predstavnici upućenoj Komisiji za odnose s vjerskim zajednicama 21. siječnja 1957. godine, episkop pakrački i predsjednik Eparhijskog upravnog odbora Emilijan Marinković navodi ukupan popis nezakonito oduzetih posjeda za koje traži povrat imovine ili primjerenu odštetu. Isto tako u predstavnici su navedeni svi neriješeni predmeti, kao i neki novi. Primjerice, odšteta se tražila za srušenu crkvu i parohijski dom u Virovitici, koji su srušeni za vrijeme Drugoga svjetskog rata, kao i za srušeni parohijski dom u Bučju. U srpskim pravoslavnim crkvenim općinama Dijelki, Lisičinama, Bijeloj, Kapelni, Medincima, Orahovici i Rogoljima tražio se povrat parohijskih domova zauzetih od mjesnih vlasti i seljačkih zadruga.¹³⁹ U Dijelki je Narodni odbor Virovitica odbio vratiti parohijski dom jer je izgrađen na općinskoj zemlji, kao i zbog toga što su se stanovnici odlučili da zgrada koju su zajedničkim sredstvima izgradili za parohijski dom postane škola.¹⁴⁰ Međutim, općina je poslije ipak pristala da se parohiji dodijeli zamjenska zgrada.¹⁴¹ U Kapelni je pak poljoprivredna zadruge bila spremna napustiti parohijski dom tek nakon isplate iznosa od 1.343.709 dinara, koliko su uložili u adaptaciju, odnosno umanjenog za 108.000 dinara, na koliko je procijenjena šestogodišnja najamnina.¹⁴² Nadalje, u Srpskoj pravoslavnoj općini Kamenska uz povratak parohijskog doma tražio se i povrat zemlje ostavljene nakon agrarne reforme, a u Klisi, Sloboštini i Velikom Nabrđu tražio se povrat zemljišta koje im je ostavljeno nakon agrarne reforme. Odšteta se tražila i u Kukunjevcu, jer je parohijski dom pretvoren u stanicu mjesne milicije, kao i u crkvenoj općini Paklenici zbog zaposjednutoga parohijskog doma od strane poljoprivredne zadruge. U Novoj Gradiški i Jasenovcu tražili su dozvole za izgradnju crkava porušenih u Drugome svjetskom ratu, što im je naposljetku i odobreno.¹⁴³ Na kraju predstavke žalio se i na previsoke poreze

¹³⁵ HDA, f. 310, KOVZ, 5153/53, 7. V. 1953., kut. 141.

¹³⁶ HDA, f. 1167, KARK NRH, Odluka Okružne kom... u Osijeku 401/46, 6. III. 1946., kut. 49.

¹³⁷ HDA, f. 310, KOVZ, 197/55, kut. 142.

¹³⁸ HDA, f. 310, KOVZ, 331/57, kut. 144.

¹³⁹ HDA, f. 310, KOVZ, 16/57, kut. 144.

¹⁴⁰ HDA, f. 310, KOVZ, 08-142/1, kut. 145.

¹⁴¹ HDA, f. 310, KOVZ, Zapisnik KOVZ od 1. II. 1964., pov. 08 14/1, kut. 52.

¹⁴² HDA, f. 310, KOVZ, pov. br. 48/1-1964, 19. II. 1964., kut. 53.

¹⁴³ HDA, f. 310, KOVZ, 393/56, kut. 144.

u crkvenim općinama Medinci, Mikleuš, Dobrović, Gornji Miholjac, Gačište, Kućanci, Medari i Uljanik te za episkopsku zemlju u Pakracu.¹⁴⁴

Bilo je i primjera kada su članovi pojedinih srpskih pravoslavnih crkvenih općina bez znanja episkopa prodavali napuštenu crkvenu zemlju zaposjednutu od strane seljačkih zadruga. Takav je slučaj bio u Lisičinama, gdje je zemlja postala vlasništvo tamošnje seljačke zadruge.¹⁴⁵

Zaključak

U razdoblju od 1945. do 1948. godine Srpska pravoslavna crkva na području Hrvatske djelovala je u izrazito teškim materijalnim uvjetima koje je još dodatno otežavala agrarna reforma. Kao i u ostalim eparhijama u Hrvatskoj, tako je i na području Pakračke eparhije ostala bez većine plodne zemlje. Provedbom reforme ekspropirano je 3154 j. i 158 čhv. zemljišta ili oko 84% od ukupne zemlje koju je imala u posjedu. Episkopskim posjedima, crkvenim općinama, parohijama i manastirima ostavljeno je po osnovi zemljišnog maksimuma 571 j. i 242 čhv., nešto više od 15%, te 23 j. i 1444 čhv. neplodnog zemljišta. Time joj je bio uništen glavni izvor egzistencije. Naime, u vremenu između dva svjetska rata Pakračka eparhija bila je organizacijski i kadrovski najsređenija eparhija na području Hrvatske, a uz to i najbogatija, barem što se tiče količine posjeda. No, već tijekom Drugoga svjetskoga rata njezine parohije i manastiri pretrpjeli su teška oštećenja te je većina njih bila napuštena, što je omogućilo poslijeratno nezakonito zauzimanje dijela zemljišnih posjeda i nekretnina, čiji će povrat potrajati i nekoliko desetljeća nakon rata.

Od svih ovih udaraca Srpska pravoslavna crkva u Hrvatskoj dugo se oporavljala. Jedna od posljedica zasigurno je i suradnja s komunističkim vlastima koja je, uz lošu materijalnu situaciju, dijelom uvjetovana i srpskim partizanskim vodstvom, dominantno ateističkim. Sve to dovelo je do masovnog učlanjenja, prvenstveno nižeg svećenstva, u svećenička udruženja čije je osnivanje i djelovanje bilo pod nadzorom komunističkih vlasti. Preko tih udruženja svećenstvo je rješavalo vlastitu egzistenciju, socijalno i mirovinsko osiguranje te obnovu oštećenih sakralnih objekata i parohijskih domova. Time su izgubili ili barem kompromitirali poziciju institucionalne organizacije izvan kontrole komunističkih vlasti, koju je preuzela i nosila Katolička crkva, jedina dobro organizirana institucija naspram vladajućem režimu.

¹⁴⁴ HDA, f. 310, KOVZ, 16/57, kut. 144.

¹⁴⁵ HDA, f. 310, KOVZ, 08-133/1-1958, kut. 145.

SUMMARY

AGRARIAN REFORM AND THE CONFISCATION OF THE PROPERTY OF THE SERBIAN ORTHODOX CHURCH IN THE AREA OF THE EPARCHY OF PAKRAC, 1945-1948

On the basis of original archival sources, the author of this article presents and analyzes the confiscation of property belonging to the Serbian Orthodox Church in the region of the eparchy of Pakrac, during the period 1945 to 1948, as well as the attitude of the clergy to this issue. Data concerning the confiscation of land based on the *Zakon o agrarnoj reformi* (Law concerning agrarian reform) is presented for each individual parish, church district, and monastery. All the data is compiled into tables, which enables a synthesized overview of the confiscated land for every single organizational unit of the Serbian Orthodox Church. Similarly, the author presents information concerning the unlawful confiscation of property, as well as the manner in which these problems were solved.

Key words: Serbian Orthodox Church, the eparchy of Pakrac, Serbian Orthodox Church districts, parishes, agrarian reform, communist authorities, The Commission for relations with religious associations for the presidium of the government of the People's Republic of Croatia, The Ministry of Agriculture and Forests of the People's Republic of Croatia